

Beata Goworko-Składanek

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

beata.goworko@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8689-1646>

Tomasz Prymak

Uniwersytet w Białymstoku, Polska

t.prymak@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7784-9956>

Kontakty rodzica z dzieckiem w obecności kuratora sądowego. Praktyka wobec potrzeb zmian legislacyjnych

Parent-Child Contacts in the Presence of Legal Court-Appointed Guardian. Practice in View
of the Need for Legislative Change

Abstract: Contact with the child has for years been the subject of deliberations and discussions of entities interested in the welfare of the child, often caught up in the conflict between the parents. They concern, among others, the role of professional guardians/probation officers, whose presence during parent-child contact, according to the law, constitutes one of the forms of court restrictions on this form of maintenance of the parent-child relationship. The aim of the text is an attempt to identify the technical problems associated with the implementation of the court decisions in this matter, and thus to indicate the gross disproportion between the current shape of the regulations on the participation of a guardian in parent-child contact and the needs of practice. Thus, the aim of the study is to engage the community of guardians in the ongoing work on legislative changes and the potential effects of the proposed legislation, including substantive and implementing provisions of family law aimed at the guaranteed right to contact with the child.

Keywords: family law, forms of contact, guardian ad litem, guardians/probation officers, guardianship, visitation rights

Słowa kluczowe: prawo rodzinne, obecność kuratora przy kontaktach, kuratorzy sądowi, kuratela, prawo do kontaktów rodzica z dzieckiem, formy realizacji kontaktów

Wprowadzenie

Statystyki sądowe pokazują, że kuratorzy sądowi uczestniczyli w 2015 r. w 14 139 kontaktach rodziców z dziećmi; 2016 r. – 16 265; 2017 r. – 19 710; 2018 r. – 22 431; 2019 r. – 25 805¹. Widoczna tendencja wzrostowa ilości kontaktów, do jakich docho- dziło w ostatnich latach, spowodowana jest coraz częstszą praktyką orzekania kon- taktów w obecności kuratora w ramach zabezpieczenia toczącego się postępowania rozpoznawczego w sprawach o uregulowanie kontaktów lub w sprawach o rozwód czy separację, na podstawie art. 755 § 1 pkt 4) Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.² Powodem decyzji sądu o orzeczeniu kontaktów rodzica z dzieckiem w obec- ności kuratora sądowego jest najczęściej istniejący konflikt³ i brak właściwej komu- nikacji między rodzicami, bowiem taki stan rzeczy sprawia, że nie ma gwarancji, iż spotkania rodziców oraz dziecka będą przebiegały we właściwej atmosferze, a za- pewnienie udziału w kontaktach kuratora sądowego będzie motywowało rodziców do poprawnego zachowania się względem siebie oraz zapewni prawidłowy tok prze- biegu spotkań, co ma fundamentalne znaczenie dla dobra małoletnich⁴. Oczywiście ma to miejsce w sytuacji, kiedy kontakty ustanawiane są nie tylko w obecności kura- tora, ale także rodzica, który sprawuje bezpośrednią opiekę nad dzieckiem. Pamiętać należy, że sąd może także podjąć decyzję, zgodnie z którą kontakt będzie odbywał się w obecności kuratora, ale z wyłączeniem rodzica, u którego dziecko przebywa na stałe. Bywa, że sąd nie do końca chce uniknąć obecności tegoż rodzica, orzeka- jąc kontakty na przykład „w dyskretnej obecności matki”⁵ lub w miejscu zamieszka- nia dziecka, ale bez udziału zobowiązanego rodzica, który co do zasady może wtedy przebywać w innym pomieszczeniu.

Uzasadnieniem do ustanowienia udziału kuratora w kontaktach jest także sy- tuacja, w której samodzielna realizacja spotkań z dzieckiem uprawnionego rodzica może być pewnym zagrożeniem dla dobra dziecka, choćby z powodu braku więzi między nimi, niedostatecznych predyspozycji wychowawczych rodzica lub niewłaści- wych warunków opiekuńczych istniejących po stronie osoby uprawnionej⁶. Kolejną sytuacją uzasadniającą obecność kuratora przy kontaktach jest nagminne utrudnia- nie kontaktów przez rodzica sprawującego pieczę nad dzieckiem. Podjęte przez sąd rozstrzygnięcie nie wynika często z realnego zagrożenia dobra dziecka przez rodzica

1 Na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości ze Sprawozdania MS-S40, <http://bityl.pl/e5Kej> (30.01.2022).

2 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.

3 J. Zajączkowska-Burtowy, *Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2020, s. 142.

4 Postanowienie Sądu Okręgowego w Sieradzu z dnia 28 grudnia 2016 r., I Ca 482/16.

5 Postanowienie Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy w Warszawie z dnia 11 maja 2015 r., VI Nsm 56/15.

6 Postanowienie Sądu Rejonowego w Inowrocławiu z dnia 28 września 2016 r., III Nsm 605/15.

ubiegającego się o kontakty, lecz ustalane jest przez sąd na wniosek rodzica izolowanego od dziecka ze względu na obawy stawiania mu fałszywych oskarżeń co do przebiegu kontaktów z dzieckiem przez rodzica sprawującego bezpośrednią opiekę nad dzieckiem⁷.

Konflikt między samymi rodzicami, będący najczęściej przyczyną orzekania kontaktów rodziców z dziećmi w obecności kuratora sądowego, a także rozdźwięk między obowiązującymi przepisami prawa a praktyką orzekania i wykonywania tej formy ograniczenia utrzymywania kontaktów między rodzicami a dziećmi, generuje rozliczne problemy, z którymi na co dzień borykają się kuratorzy. Tym samym, mając na uwadze powyższe, niniejszy tekst ma na celu zwrócenie uwagi na niektóre z problemów, które zostały sformułowane nie tylko w wystąpieniach Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO), Rzecznika Praw Dziecka (dalej: RPDz) oraz Krajowej Rady Kuratorów (dalej: KRK) kierowanych do Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej: MS), ale także w dokumencie pokontrolnym Najwyższej Izby Kontroli (dalej: NIK) oraz badaniu przeprowadzonym przez bardzo aktywny od początku swojego istnienia, czyli od 2019 r., Ogólnopolski Związek Zawodowy Kuratorów Sądowych (dalej: OZZKS). W artykule autorzy podjęli się także oceny proponowanych rozwiązań prawnych w tym zakresie przez MS.

Tekst powstał w ramach cyklu artykułów⁸, w którym autorzy – pracownicy nauki oraz czynni zawodowi kuratorzy sądowi, zwracają uwagę na problemy związane z pracą kuratorów oraz wskazują ich rozwiązania lub poddają proponowane rozwiązania analizie.

1. Metodologia

Z uwagi na niedostateczną literaturę naukową w przedmiocie problematyki wykonywania przez kuratorów orzeczeń sądów o kontaktach rodziców z dziećmi w ich obecności zdecydowaną większość wykorzystanych materiałów stanowiły dokumenty źródłowe wytworzone przez ww. instytucje oraz własne doświadczenia autorów. Tłem dla poczynionych rozważań uczyniono także fragmenty orzeczeń sądów i ich uzasadnień. Punktem wyjścia zaś były wyniki przeprowadzonego w okresie od 16 września 2020 r. do 10 października 2020 r. przez OZZKS ogólnopolskiego bada-

7 Petycja „O podjęcie inicjatywy w celu zmiany art. 91 Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych oraz § 10 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych”, <http://bit.ly/Qrppn> (20.01.2022).

8 Dotychczas ukazał się artykuł pt. Instytucja nadzoru prewencyjnego w systemie zadań profilaktycznych kuratorów dla dorosłych, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 20, s. 45–58.

nia ankiety online, w którym udział wzięło 901 zawodowych kuratorów rodzinnych⁹. Tekst ma charakter analityczny o układzie problemowym.

Głównym celem artykułu jest próba zidentyfikowania technicznych problemów związanych z implementacją decyzji sądu o udziale kuratora sądowego w kontaktach rodziców z dzieckiem, jak również podkreślenia dysproporcji między obecnym kształtem przepisów w tym zakresie a praktyką realizacji udziału kuratora w kontaktach rodziców z dziećmi. Cel pośredniczący prowadzonych w niniejszym tekście rozważań sprowadza się również do próby zaangażowania społeczności kuratorów w trwające prace nad legislacyjnymi zmianami i potencjalnymi efektami proponowanych rozwiązań, obejmujących materialne i wykonawcze przepisy prawa rodzinnego, mające na celu zagwarantowanie prawa dziecka do kontaktu z rodzicem bezpośrednio niesprawującym nad nim opieki.

2. Przepisy regulujące obecność kuratora przy kontaktach rodzica z dzieckiem

Aspekt materialny kontaktów rodzica z dzieckiem określają przepisy udziału 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 1964 r.¹⁰ (dalej: k.r.o), od art. 113 do art. 1136. W art. 113 § 2 k.r.o. została zawarta definicja pojęcia „kontaktów z dzieckiem”, jak również zakres tego pojęcia. Umieszczono w nim katalog sposobów kontaktowania się rodziców z dziećmi, który został podzielony na kontakty bezpośrednie, rozumiane w szczególności jako przebywanie z dzieckiem poprzez odwiedziny, spotkania, zabieranie dziecka poza miejsce stałego pobytu, jak również pośrednie – tj. utrzymywanie korespondencji, korzystanie z innych środków porozumiewania na odległość, w tym ze środków komunikacji elektronicznej. Katalog ten ma charakter otwarty – strony mogą dowolnie precyzować także inne formy realizacji kontaktów, o ile nie stoi to w sprzeczności z dobrem dziecka.

Niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów (art. 113 § 1 k.r.o.). Oznacza to, że nawet pozbawienie władzy rodzicielskiej nie stoi na przeszkodzie utrzymywaniu kontaktów rodziców z dzieckiem, co wynika z tego, że posiadanie styczności rodziców z dziećmi, szczególnie po formalnym ustaniu stosunku małżeństwa czy nieformalnego związku rodziców, jest istotną wartością podkreślaną na arenie międzynarodowej i traktowaną jako dobro osobiste dziecka oraz uprawnienie rodzica¹¹. Osobista styczność ro-

9 Opracowanie OZZKS dotyczące udziału kuratora sądowego w kontaktach małoletniego z osobą uprawnioną oraz zaległości w płatnościach za wywiady rozwodowe, <http://bityl.pl/0XNZX> (30.01.2022).

10 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).

11 E. Holewińska-Łapińska, *Orzeczenie zakazu kontaktów z dzieckiem*, Warszawa 2018, s. 5.

dzica z dzieckiem ma służyć wzmocnieniu lub stworzeniu więzi między dzieckiem a rodzicem bezpośrednio niesprawującym nad nim opieki¹². Pozwala na budowanie i rozwijanie więzi emocjonalnej, społecznej i rodzinnej¹³, dlatego też jako zasadę uznaje się stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, że prawo do kontaktów z dzieckiem podlega ochronie prawnej jako element życia rodzinnego, a podstawowym elementem życia rodzinnego dla rodzica i dziecka jest ich wspólne życie¹⁴.

Kontakty zazwyczaj ustalane są w sytuacji, kiedy dziecko przebywa stale u jednego z rodziców. Najlepsze rozwiązanie stanowi wspólne uzgodnienie przez rodziców sposobu utrzymywania kontaktów z dzieckiem przez drugiego z nich, uwzględniające dobro dziecka¹⁵ i jego rozsądne życzenia. Jeżeli rodzice nie są w stanie dojść w tej kwestii do porozumienia, o kontaktach rozstrzyga sąd rodzinny (art. 1131 § 1 k.r.o.) na wniosek zainteresowanego rodzica lub sąd rozwodowy, jeżeli zachodzi potrzeba rozstrzygnięcia o kontaktach w czasie postępowania o rozwód czy separację. Co do zasady, sąd, orzekając o kontaktach rodzica z dzieckiem, powinien podjąć starania zmierzające do wytworzenia optymalnej konfiguracji istotnych elementów stanu rzeczy dotyczących danego dziecka, składających się na pojęcie „dobra dziecka”, zgodne z jego najlepszym interesem¹⁶.

Do ograniczenia utrzymywania kontaktów z dzieckiem może dojść w sytuacji, kiedy wymaga tego dobro dziecka. Sąd może wtedy zezwolić na spotkanie się z dzieckiem tylko w obecności m.in. kuratora sądowego (art. 1132 § 1 pkt 3 k.r.o.). Rozstrzygnięcie co do obecności kuratora sądowego przy kontaktach rodziców z dziećmi mogą zawierać orzeczenia merytoryczne wydane w czasie postępowania w sprawie o rozwód, separację czy ustalenie kontaktów rodziców z dziećmi, rozstrzy-

12 Zob. M. Andrzejewska, Osobista styczność z dzieckiem w przypadku spraw o przysposobienie międzynarodowe jako narzędzie chroniące dobro dziecka, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 3, s. 36.

13 A. Rogalska, Realizacja kontaktów rodziców z małoletnimi dziećmi orzeczonych w wyroku rozwodowym – wybrane zagadnienia, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2019, z. 4 (36), s. 93. O stosunkach między rodzicami i dziećmi w kontekście paradygmatu filozoficzno-prawnego w odniesieniu do pojęcia: „małżeństwo” i „rodzina” traktuje artykuł A. Breczko, Tradycyjne paradygmaty prawa rodzinnego w dobie rewolucji biotechnologicznej, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 3.

14 *Ibidem*, s. 103.

15 Obecnie w żadnym akcie prawnym nie odnajdziemy legalnej definicji pojęcia „dobra dziecka”. Definicję taką przewidywał projekt Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z lipca 2018 r. w art. 21, pkt 2): „dobra dziecka – to stan, w którym dziecko osiąga prawidłowy, całościowy i harmonijny rozwój psychiczny, fizyczny i społeczny, z poszanowaniem jego godności i wynikających z niej naturalnych praw. Dobro to jest kształtowane w szczególności przez pozytywne relacje osobiste, relacje rodzinne i sytuacje wychowawcze”, <http://bityl.pl/NL3V5> (30.01.2022).

16 M. Andrzejewski, Application of the Clause of the Good of the Child: Reflections Inspired by the Decision of the Supreme Court on the Creation of Foster Families, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. XXX, nr 5, s. 36.

gające co do istoty sprawy, jak też wydane w ramach zabezpieczenia toczącego się postępowania.

Aspekt wykonawczy obecności kuratora przy kontaktach rodzica z dzieckiem został ograniczony do jednego przepisu § 10 rozporządzenia MS z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych¹⁷. W ust. 1 przytoczonego przepisu nie ma żadnej wzmianki o przysługujących kuratorowi prawach czy też ciążących na nim obowiązkach poza tymi, że musi być obecny przez cały czas trwania kontaktu i dopilnować, by kontakt ten nie trwał dłużej, niż postanowił sąd. Z tego powodu kurator uczestniczący w kontaktach rodziców z dziećmi często nazywany jest potocznie „strażnikiem/kontrolerem czasu”. W ust. 2 zaś wspomniany przepis nakłada na kuratora obowiązek niezwłocznego złożenia sądowi pisemnej notatki z każdej obecności przy kontaktach. Także ten zapis jest kuriozalny, bowiem nie określa, co w tej notatce powinno się znaleźć. Odnosząc się do treści poprzedniego ustępu tegoż przepisu, należy sądzić, że kurator powinien poinformować sąd zgodnie z ciążącym na nim obowiązkiem, czy do kontaktu doszło, czy rozpoczął się i skończył o czasie. W praktyce przyjmuje się, że notatka ta powinna być krótka i zwięzła. Praktyka też pokazuje, że często sędziowie oczekują, że notatka ta będzie przypominała raczej wywiad środowiskowy, w którym kurator ujmie ze szczegółami cały przebieg spotkania¹⁸.

Opisane powyżej przepisy jednoznacznie oceniane są przez środowisko kuratorów jako nieprecyzyjne i lakoniczne, pozostawiające bardzo dużą przestrzeń do nadinterpretacji i w praktyce utrudniające kuratorom wykonywanie powierzanych im zadań¹⁹. Na problem ten uwagę zwróciła KRK w piśmie skierowanym do MS w 2016 r.: „Pomimo że pozornie czynność obecności kuratora przy kontaktach rodzica z dzieckiem wydaje się być bardzo prosta, w praktyce jej wykonanie niejednokrotnie nastęrcza bardzo znaczących trudności. Wynikają one zarówno z nieomal całkowitego braku regulacji normujących pragmatykę postępowania kuratorów sądowych przy wykonywaniu takich orzeczeń, jak i zróżnicowanej praktyki orzeczniczej”²⁰.

17 Dz.U. z 2003 r. Nr 112, poz. 1064 ze zm.

18 Spotkanie edukacyjne Sekcji Praw Dziecka przy ORA w Warszawie pt. „Kontakty z dzieckiem – procedury prawne dotyczące ochrony praw dziecka z perspektywy sędziego i pełnomocnika”, 7.09.2021 r.

19 A. Samek, Kontakty osoby uprawnionej z małoletnim przy udziale kuratora sądowego – analiza zagadnienia z punktu widzenia praktyka realizującego orzeczenia, „Probacja” 2015, t. 3, s. 146–147; A. Lewicka-Zelent, A. Lasota, Uczestnictwo kuratora sądowego w kontaktach rodziców z dzieckiem. Wybrane zagadnienia ogólne w świetle projektu kodeksu rodzinnego, „Probacja” 2018, t. 1, s. 6.

20 Krajowa Rada Kuratorów, pismo do Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 kwietnia 2016 r., KRK 30/IV/2016, <http://bityl.pl/za0pz> (30.01.2022).

W dalszej części tekstu autorzy zwrócą uwagę na wybrane problemy wynikające z obecnego braku regulacji dotyczących uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych podczas ich uczestnictwa w kontaktach między rodzicami a dzieckiem.

3. Czas trwania i częstotliwość kontaktów rodzica z dzieckiem

Na brak uregulowań „prawnych/wykonawczych” oraz określenia roli i zadań kuratora przy kontaktach oraz brak ustalonych zasad przebiegu kontaktu i zakresu czynności ze strony kuratora skarżyli się także kuratorzy biorący udział w ogólnopolskim badaniu ankietowym przeprowadzonym przez OZZKS²¹. Ich zdaniem kontakty w obecności kuratora nie powinny odbywać się „w nieskończoność”, a stanowić rozwiązanie przejściowe, na czas odbudowania więzi rodzica z dzieckiem czy upewnienia się, że uprawniony rodzic w żaden sposób nie zagraża szeroko pojętemu dobru dziecka. Długotrwałe, kilku- lub kilkunastomiesięczne uczestniczenie kuratorów przy kontaktach dziecka z rodzicem stanowi nadmierną ingerencję w sferę prywatną, jest naruszeniem poszanowania życia rodzinnego i prywatnego²², zagwarantowanego art. 8 ust. 1 i 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.²³ W każdym przypadku zasadne byłoby zatem, aby sąd w sytuacji konieczności ustalenia kontaktów w obecności kuratora określił okres ich trwania²⁴, w przypadku konieczności zastosowania jej w orzeczeniu kończącym – wskazując okres trwania ograniczenia. Badani kuratorzy proponowali, aby sąd doprecyzował liczbę spotkań i ograniczył ją np. do sześciu czy dziesięciu.

Zdaniem ankietowanych kuratorów ważne jest, aby sąd dostosował formę i czas kontaktów do wieku dziecka, gdyż zdarza się, że orzeczone kontakty mają trwać kilka czy też kilkanaście godzin, a często dziecko nie jest w stanie wytrzymać tak długiego spotkania, nudzi się albo chce spać czy jeść itp. Badanie pokazało, że najczęściej orzekane były kontakty w wymiarze 3–4 godzin (43% wskazań), często w wymiarze 1–2 godzin (41%), następnie w wymiarze 5–6 godzin (14%) oraz 7–8 godzin (8%). Zdarzały się też kontakty z udziałem kuratora trwające 9 i więcej godzin (niespełna 2%). Zdaniem kuratorów długi czas trwania jednego kontaktu, powyżej 8 godzin, jest niezgodny z kodeksem pracy, bowiem przy takim wymiarze czasu pracy przysługuje przerwa, której nie przewidują przepisy. Pojawiła się też kwestia tego, co ma zrobić

21 Opracowanie OZZKS..., *op.cit.*, s. 1–67.

22 Petycja O podjęcie..., *op.cit.*

23 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

24 J. Zajączkowska-Burtowy, Komentarz do art. 113 (2): Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem, (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2021, s. 1180.

kurator w sytuacji konieczności skorzystania z toalety przy długich kontaktach, jeśli obawia się na przykład uprowadzenia czy skrzywdzenia w tym czasie dziecka.

Powszechnie uważa się, że sąd, orzekając o roli kuratora w sprawie kontaktów z dzieckiem, powinien mieć na uwadze terminy i czas spotkań, które odbywają się w dni wolne od pracy lub w godzinach popołudniowych²⁵. Badanie pokazało, że kuratorzy najczęściej uczestniczą w kontaktach w soboty (80% wskazań), następnie w dni robocze (58%) oraz w niedziele (49%)²⁶, rzadziej w święta, czyli w dni ustawowo wolne od pracy (30%). Praktyce orzekania kontaktów w dni wolne od pracy sprzeciwiają się badani kuratorzy²⁷, mimo że za wykonanie tej czynności art. 92 ust. 1 pkt 3 ustawy o kuratorach sądowych z 2001 r.²⁸ przewiduje ryczałt w wysokości 10% kwoty bazowej²⁹, który przysługuje za kontakt jako całość, niezależnie od czasu jego trwania.

4. Miejsce wykonywania kontaktów

Kolejnym problemem, z jakim kuratorzy spotykają się w związku z wykonywaniem orzeczeń o kontaktach, jest to, że bardzo wiele orzeczeń nie zawiera precyzyjnego określenia miejsca odbywania kontaktów. Tym samym w świetle literalnego rozumienia przepisów art. 25 i 26 Kodeksu cywilnego z 1964 r.³⁰ problemy mogą już się pojawić w sytuacji wskazania przez sąd miejsca zamieszkania dziecka jako miejsca, w którym do kontaktu powinno dojść, bowiem miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej (§ 1). Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa (§ 2). Z treści art. 25. k.c. wynika zaś, że miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Przy tak szerokiej interpretacji „miejsca zamieszkania”, jaką narzuca rozumienie przywołanych przepi-

25 E. Holewińska-Łapińska, Rola kuratora w realizowaniu prawa do osobistych kontaktów z dzieckiem, „Jurysta” 1998, nr 12, s. 7.

26 Por. E. Holewińska-Łapińska, Rola..., *op. cit.*, s. 7–11.

27 W kwestii korelacji przepisów prawa pracy z realizowaniem jednego z obowiązków służbowych, jakim jest obecność kuratora przy kontaktach osoby uprawnionej z małoletnim, OZZKS zwrócił się do Głównego Inspektora Pracy o udzielnie porady prawnej, Pismo OZZKS do Państwowej Inspekcji Pracy Głównego Inspektoratu Pracy, OZZKS/2/I/2021, Serock 21.01.2021 r., <http://bityl.pl/9mXbe> (22.01.2022). Odpowiedź została zamieszczona w piśmie Państwowej Inspekcji Pracy Głównego Inspektoratu Pracy, UNP:GIP-21–19339, GIP-GPP.082.7.2021.5, Warszawa, 2021–04–15, <http://bityl.pl/mOVPK> (22.01.2022).

28 Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.).

29 Kwota bazowa dla zawodowych kuratorów sądowych wynosi obecnie 2 031,96 zł.

30 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

sów, należałoby dojść do przekonania, że kontakt może odbywać się na terenie miejscowości, w której mieszka dziecko. W praktyce interpretację „miejsca zamieszkania” zawęża się do konkretnego adresu podanego przez strony do akt sprawy. Odmienna, rozszerzająca interpretacja tego pojęcia na potrzeby wykonywania kontaktów rodziców z dziećmi mogłaby nastęrczać szereg trudności, szczególnie że w ocenie badanych kuratorów stwierdzenie, iż „kontakty powinny odbywać się poza miejscem zamieszkania dziecka, jest zbyt ogólne, tym bardziej w obecnej sytuacji epidemicznej w kraju. Dalej np., rodzic będzie chciał zabrać dziecko poza właściwość miejscową danego sądu. Co w takiej sytuacji ma zrobić kurator?” MS odpowiada, iż powinien kierować się zasadą, że obszar właściwości sądu rejonowego jest również obszarem właściwości działania kuratora zatrudnianego w danym sądzie. Oznacza to, że nie może zabrać dziecka poza właściwość tego sądu³¹.

Przy wykonaniu orzeczonych kontaktów poza miejscem zamieszkania dziecka najistotniejszym problemem jest przemieszczanie się w trakcie kontaktu, a zwłaszcza brak regulacji w tym zakresie, o czym donoszą kuratorzy biorący udział w przywoływanym badaniu, podając następujące przykłady: „dojazd z miejsca, gdzie przekazywane jest dziecko, do miejsca, gdzie ma odbywać się kontakt; problemy przy braku komunikacji miejskiej, zwłaszcza że istnieje nieformalny zakaz jeżdżenia prywatnym samochodem stron; zmuszanie do jazdy samochodem z obcymi ludźmi często o wątpliwej umiejętności prowadzenia pojazdu; transport małoletnich w asyście kuratora, tj. czy kurator powinien jechać z małoletnimi w ich samochodzie czy za stronami własnym samochodem?”. W ocenie Departamentu Wykonywania Orzeczeń i Probacji MS taka praktyka nie powinna mieć miejsca³².

Jakie jeszcze pojawiają się problemy, które nie zostały w żaden sposób ujęte w ramy obowiązującego prawa? Na pewno takie, które w kilku pytaniach zostały ujęte przez RPO, a mianowicie: przywoływane już wyjście do toalety, które stwarza stan „nieobecności” w czasie trwania kontaktu, czy kurator musi iść z dzieckiem do toalety, czy może jeść w trakcie spotkania, czy jeżeli rodzi chce iść z dzieckiem na basen, to kurator ma wejść z nimi do szatni, kto ma płacić za posiłki kuratora, bilety np. na basen czy koszty dojazdu³³. Zauważyć należy, że RPO jest jednym z organów, który wielokrotnie zwracał uwagę na to, że jeśli kontakt ma być wykonywany w obecności kuratora, to warunki do jego wykonania muszą zostać w taki sposób określone, aby kurator mógł faktycznie orzeczenie sądu wykonać³⁴.

31 Pismo Departamentu Wykonywania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości do Prezesa Sądu Okręgowego w Zielonej Górze z dnia 23 lipca 2021 r. w sprawie DWOiP.VI.024.23.2020.

32 *Ibidem*.

33 Ł. Starzewski, Udział kuratorów sądowych w spotkaniach rodzica z dzieckiem. RPO chce zmiany przepisów, IV.7021.28.2019, <http://bityl.pl/xIN48> (12.01.2022).

34 Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości, IV.7021.28.2019.MO, Warszawa, 29.11.19, <http://bityl.pl/tQomK> (13.01.2022).

5. Rola kuratora

Oczekiwania co do roli kuratora są bardzo duże, zarówno ze strony samego sądu, jak i rodziców biorących udział w kontaktach, i z pewnością wykraczające poza obowiązujące przepisy prawa. Zauważyli to także badani kuratorzy, por. na przykład: „Niedookreślona rola kuratora – oczekiwali ode mnie roli psychologa, mediatora, organizatora przebiegu kontaktów itp. Tłumaczyli, że taką wiedzę uzyskali na sali rozpraw i za to właśnie kuratorowi będą płacić”. Faktycznie, różne stwierdzenia padają na sali rozpraw, które mogą wprowadzać w błąd, ale wybrzmiewają one nie tylko na sali. W czasie jednego ze szkoleń przeprowadzonych dla sędziów i adwokatów³⁵ stwierdzono, że kurator ma być wsparciem dla rodziców, pomagać w zorganizowaniu przebiegu kontaktów. W praktyce jest tak, że kurator często faktycznie podejmuje rolę moderatora kontaktu, rozmowy, zabawy, doradcy rodzica względem zachowania wobec dziecka³⁶, co jest sprzeczne z obowiązującymi przepisami, bowiem kurator sądowy nie może zastępować stron kontaktu w zakresie ich obowiązków³⁷.

Badani kuratorzy sygnalizowali także, że rola kuratora w czasie kontaktu sprowadza się też często do „nieustannego pilnowania spokoju”, bowiem istnieje przekonanie, że kurator w czasie trwania kontaktu ma zapobiegać negatywnym wydarzeniom, a w sytuacji jakiegokolwiek zagrożenia dobra dziecka ma prawo niezwłocznie wezwać policję, przerwać kontakt i zawiadomić sąd rodzinny. Mając na uwadze sytuację kuratorów, RPO zauważył, że ciężar decyzji, które podejmują kuratorzy w czasie trwania kontaktu, może być bardzo duży. Kurator musi bowiem zadbać nie tylko o swoje bezpieczeństwo, ale i o bezpieczeństwo stron³⁸. NIK w raporcie z 2018 r. zauważyła, że w świetle obecnie obowiązujących przepisów kurator nie jest uprawniony do interwencji w przypadku, gdy na przykład zauważy niepokojące go zachowania, które mogą zagrażać dziecku, jak również nie posiada narzędzi umożliwiających mu przerwanie takiego kontaktu³⁹. Z drugiej strony MS w odpowiedzi na pismo RPDz nie wyraziło aprobaty na możliwość przerwania kontaktu rodzica z dzieckiem jako zbyt głęboko wkraczającą w sferę praw i wolności obywateli⁴⁰.

35 Spotkanie edukacyjne..., *op. cit.*

36 T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2014, s. 671–674.

37 Bywa, że sam sąd musi zwrócić uwagę stronie na to, czego przykładem jest fragment uzasadnienia jednego z postanowień sądu rodzinnego: „obecność kuratora przy kontaktach nie ma charakteru nadzoru nad prawidłowością i moralnością wychowania dziecka, a tylko nad przebiegiem kontaktu ojca z synem”, Postanowienie Sądu Rejonowego w Łowiczu z dnia 28 czerwca 2018 r., III Nsm 143/18.

38 Ł. Starzewski, *Udział...*, *op. cit.*

39 NIK, Informacja o wynikach kontroli, Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych, LWR.430.002.2018, Nr ewid. 20/2018/P/17/106/LWR, s. 46, <http://bityl.pl/B6EHm> (13.01.2022).

40 Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości do Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa, 30.03.2016 r., DL-1-072-3/16/5, <http://bityl.pl/3sDmT> (16.01.2022).

W głosach kuratorów pojawiają się także inne wątpliwości, które rodzi brak szczegółowych regulacji związanych z obecnością kuratora w trakcie kontaktu rodzica z dzieckiem, w tym kwestia określenia zasad realizacji kontaktu w innym terminie niż określony w postanowieniu; brak podstawy prawnej oraz wypracowania praktyki umożliwiającej informowanie przez kuratora stron o formie kontaktów oraz przedstawienie konsekwencji niewłaściwego zachowania się podczas spotkań z małoletnim; określenie granicy decyzyjności kuratora w istotnych kwestiach związanych z kontaktem rodzica z dzieckiem, które jednocześnie nie zostały doprecyzowane w postanowieniu sądu⁴¹.

6. Analiza proponowanych rozwiązań przez resort sprawiedliwości

Odpowiedzią na nurtujące kuratorów pytania mogą być zmiany w obowiązującym prawie, a zwłaszcza wprowadzenie regulacji bezpośrednio odnoszących się do omawianej materii. Takiej próby podjęło się Ministerstwo Sprawiedliwości w ramach „Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw”⁴², w którym zostały zaprojektowane przepisy wykonawcze w sprawach opiekuńczych na poziomie ustawy. W dokumencie tym do najważniejszych do rozwiązania problemów zaliczono kontakty z dzieckiem. Z uzasadnienia dowiadujemy się, że w związku z realizacją kontaktów pojawiają się problemy dotyczące ich technicznego przebiegu, o których już była mowa powyżej. Zauważono, że instytucja ta stosowana jest z dużą dowolnością. Z uwagi na to, iż sprawy dotyczące ustalenia kontaktów rodziców z dziećmi wskazują na ogromne nasilenie konfliktu rodzinnego, należy jak najprecyzyjniej dopracować zasady udziału kuratora w kontaktach, tak aby nie wprowadzić do porządku prawnego kazuistycznych rozwiązań.

MS w projektowanych przepisach odpowiada na część postulatów składanych przez samych kuratorów, jak i RPO oraz RPDz w odniesieniu chociażby do ograniczenia długości trwania kontaktu do czterech godzin czy możliwości przerwania kontaktu i wezwania Policji w sytuacji tego wymagającej. Istotną proponowaną zmianą jest uznanie kuratora rodzinnego za organ postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych⁴³, a co za tym idzie, nadanie kuratorom uprawnień do występowania z odpowiednimi wnioskami w sytuacjach tego wymagających. Projekt wprowadza także zmiany w dotychczas obowiązującym § 10 rozporządzenia z 2003 r.

41 A. Samek, *Kontakty...*, *op. cit.*, s. 149.

42 Biuletyn Informacji Publicznej, Rządowe Centrum Legislacji, Rządowy Proces Legislacyjny, Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, sporządzony 26.08.2021 r., UD261.

43 O to, żeby kurator był organem wykonawczym w postępowaniu opiekuńczym, postulował RPDz; Pismo Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Sprawiedliwości, Warszawa, 18.02.2016 r., <http://bietyl.pl/B81i4> (23.01.2022).

poprzez poszerzenie katalogu zadań ciężących na kuratorze, co stanowi rozwinięcie przepisów projektowanego postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych.

MS, projektując treść nowelizacji k.r.o. oraz przepisów wykonawczych w zakresie obecności kuratora przy kontaktach rodziców z dziećmi, niewątpliwie zajął się częścią aspektów związanych z praktyką podejmowanych przez kuratora czynności w omawianym zakresie. Wprowadzenie zasygnalizowanych powyżej zmian przyczyniłoby się do ujednoczenia praktyki związanej z tą formą ograniczenia przez sąd rodzicom kontaktów z dzieckiem, a tym samym mogłoby wpłynąć na rozwiązanie sygnalizowanych wyżej problemów technicznych pojawiających się w trakcie wykonywania przez kuratorów postanowień o obecności kuratora w kontaktach rodzica z dzieckiem⁴⁴. W dalszym ciągu pozostaje jednak bez odpowiedzi pytanie o to, w jaki sposób kurator powinien przemieszczać się w celu obecności przy kontakcie, czy pytanie dotyczące zasadności uczestniczenia organu sądu w każdej czynności realizowanej przez dziecko w trakcie kontaktów, np. wizycie w przebieralni czy toalecie. Należy nadto odnotować, że projektowane zmiany legislacyjne nie uwzględniają znacznej części innych problemów sygnalizowanych przez podmioty wykonujące postanowienia sądu, takich jak praktyka orzekania kontaktów w obecności kuratora w dni ustawowo wolne od pracy, co bezsprzecznie godzi w pragmatykę określoną w kodeksie pracy. Te i inne jeszcze kwestie sygnalizował również OZZKS przy okazji przeprowadzonego badania⁴⁵ oraz w odpowiedzi na projekt MS⁴⁶.

OZZKS jednoznacznie pozytywnie ocenia projektowane przepisy art. 1131 § 3 k.r.o. dotyczące rozstrzygania o terminie, czasie trwania kontaktów oraz możliwości orzekania o miejscu utrzymywania kontaktu oraz art. 1132 § 2 pkt 3 k.r.o. dotyczące ograniczenia możliwości orzekania spotkań z dzieckiem w obecności kuratora sądowego tylko do miejsca stałego pobytu dziecka. Negatywnie ocenia proponowaną treść art. 1134 k.r.o. dotyczącą kontrolowania wykonywania kontaktów przez kuratorów sądowych. W pozostałym zakresie postuluje, aby sąd, orzekając o kontaktach, uwzględniał: rozsądne życzenia dziecka; możliwość spotkania się z dzieckiem w obecności kuratora także w instytucjach, organizacjach czy fundacjach, które takie spotkania umożliwiają; żeby kontakty w obecności kuratora nie były orzekane w dni ustawowo wolne od pracy; ograniczenie zbędnego stawiania się kuratorów sądowych w miejscu wskazanym do kontaktu w sytuacji, gdy wykonanie kontaktu w danym dniu jest niemożliwe; zobowiązanie rodziców do współpracy z kuratorem sądowym wykonującym orzeczenie; pouczenie uczestników postępowania o obowiązkach

44 Należy podkreślić, że w dużym stopniu aktualny projekt zmian w k.r.o. stanowi odzwierciedlenie propozycji Rzecznika Praw Dziecka zawartej w projekcie z 18 lipca 2018 r.

45 Opracowanie OZZKS..., *op. cit.*, s. 1–67.

46 Odpowiedź OZZKS z dnia 6.12.21 r. na pismo z dnia 17 listopada 2021 r. o sygn. DSRiN-V.415.3.2021 w sprawie konsultacji społecznych odnośnie do projektu ustawy, <http://bi-tyl.pl/sUKHS> (30.01.22).

i uprawnieniach związanych z orzeczeniem; dodanie przepisu wskazania do skierowania rodziców, w przypadku ich zgody, do mediacji. W sytuacji ograniczenia bądź braku możliwości realizacji kontaktu, w szczególności gdy dobro dziecka jest zagrożone, OZZKS postuluje również zobowiązanie sądu do wydania zarządzenia w trybie art. 109 k.r.o.⁴⁷

MS w swoim projekcie nie odniosło się do postulatu kuratorów o godziwe wynagrodzenie tej formy czynności i uzależnienie wysokości wypłacanego ryczału za udział kuratora w kontakcie rodzica z dzieckiem od rzeczywistej liczby godzin i nakładu zindywidualizowanej pracy związanej z daną sytuacją rodziny i jakości relacji na linii rodzic–dziecko.

Na ten moment w dalszym ciągu jest to jednak tylko projekt (pozostający w fazie konsultacji) przewidujący zmiany w obowiązującym prawie oraz wprowadzający grupę przepisów wykonawczych na poziomie ustawy, dotychczas nieobecnych w prawie rodzinnym. Potrzebę ich wprowadzenia do obowiązującego prawa sygnalizowały już od dawna podmioty żywo zainteresowane prawnymi aspektami zabezpieczenia dobra dziecka oraz jego prawa do kontaktu z rodzicem bezpośrednio niesprawującym opieki nad nim.

Wnioski

Wydaje się, że rola, jaką ma odegrać kurator w trakcie kontaktów, jest zdecydowanie przeceniana⁴⁸. Jej nadinterpretacja, wynikająca z braku odpowiednich przepisów określających prawa i obowiązki kuratorów w trakcie wykonywania czynności, którą jest obecność przy kontaktach rodziców z dziećmi, może prowadzić do wielu nieporozumień kończących się często nieuzasadnionymi skargami na czynności kuratora ze strony zarówno uprawnionych, jak i zobowiązanych do wykonania orzeczonych kontaktów rodziców. Część z nich bowiem podkreśla zbyt aktywną postawę kuratorów, inni natomiast skarżą się na ich bierność⁴⁹.

Pamiętać należy, że kurator jest urzędnikiem państwowym, związanym literą prawa. Wobec braku odpowiednich przepisów kurator, podejmując czynności w trakcie wykonywania orzeczenia o kontaktach rodziców z dziećmi, polega często na własnej intuicji oraz wieloletnim doświadczeniu. Aby wyeliminować wszelkie wątpliwości co do legalności podejmowanych przez kuratorów czynności, należy wprowadzić jasne i precyzyjne przepisy, które prowadziłyby do rozwiązania dotychczasowych technicznych problemów związanych z przebiegiem kontaktów.

47 *Ibidem*, s. 2–7.

48 Por. A. Samek, *Kontakty...*, *op. cit.*, s. 148.

49 Pismo RPDz IV.7021.28.2019.MO, *op. cit.*

Odmiernym problemem zasługującym na uwagę jest również brak jednolitej ogólnopolskiej praktyki w wykonywaniu tego typu orzeczeń przez kuratorów sądowych. Niestety, nie udało się jej jak dotychczas wypracować.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewska M., Osobista styczność z dzieckiem w przypadku spraw o przysposobienie międzynarodowe jako narzędzie chroniące dobro dziecka, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 3.
- Andrzejewski M., Application of the Clause of the Good of the Child: Reflections Inspired by the Decision of the Supreme Court on the Creation of Foster Families, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. XXX, nr 5.
- Biuletyn Informacji Publicznej, Rządowe Centrum Legislacji, Rządowy Proces Legislacyjny, Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, sporządzony 26.08.2021 r., UD261.
- Breczko A., Tradycyjne paradygmaty prawa rodzinnego w dobie rewolucji biotechnologicznej, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 3.
- Holewińska-Łapińska E., Orzeczenie zakazu kontaktów z dzieckiem, Warszawa 2018.
- Holewińska-Łapińska E., Rola kuratora w realizowaniu prawa do osobistych kontaktów z dzieckiem, „Jurysta” 1998, nr 12.
- Jedynak T., Stasiak K., Zarys metodyki pracy kuratora sądowego, Warszawa 2014.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Krajowa Rada Kuratorów, pismo do Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 kwietnia 2016 r., KRK 30/IV/2016, <http://bityl.pl/za0pz>.
- Lewicka-Zelent A., Lasota A., Uczestnictwo kuratora sądowego w kontaktach rodziców z dzieckiem. Wybrane zagadnienia ogólne w świetle projektu kodeksu rodzinnego, „Probacja” 2018, t. 1.
- NIK, Informacja o wynikach kontroli, Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych, LWR.430.002.2018, Nr ewid. 20/2018/P/17/106/LWR, s. 46, <http://bityl.pl/B6EHm>.
- Odpowiedź OZZKS z dnia 6.12.21 r. na pismo z dnia 17 listopada 2021 r. o sygn. DSRiN-V.415.3.2021 w sprawie konsultacji społecznych odnośnie do projektu ustawy, <http://bityl.pl/sUKHS>.
- Opracowanie OZZKS dotyczące udziału kuratora sądowego w kontaktach małoletniego z osobą uprawnioną oraz zaległości w płatnościach za wywiady rozwodowe, <http://bityl.pl/0XNZX>.
- Petycja „O podjęcie inicjatywy w celu zmiany art. 91 Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych oraz § 10 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych”, <http://bityl.pl/QRppn>.
- Pismo Departamentu Wykonywania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości do Prezesa Sądu Okręgowego w Zielonej Górze z dnia 23 lipca 2021 r. w sprawie DWOiP.VI.024.23.2020.

- Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości do Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa, 30.03.2016 r., DL-I-072-3/16/5, <http://bityl.pl/3sDmT>.
- Pismo Państwowej Inspekcji Pracy Głównego Inspektoratu Pracy, UNP:GIP-21-19339, GIP-GPP.082.7.2021.5, Warszawa, 2021-04-15, <http://bityl.pl/mOVPK>.
- Pismo Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Sprawiedliwości, Warszawa, 18.02.2016 r., ZSR.422.9.2016. MK, <http://bityl.pl/B81i4>.
- Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości, Warszawa, 29.11.19, IV.7021.28.2019.MO, <http://bityl.pl/tQomK>.
- Pismo OZZKS do Państwowej Inspekcji Pracy Głównego Inspektoratu Pracy, Serock 21.01.2021 r., OZZKS/2/I/2021, <http://bityl.pl/9mXbe>.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Sieradzu z dnia 28 grudnia 2016 r., I Ca 482/16.
- Postanowienie Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy w Warszawie z dnia 11 maja 2015 r., VI Nsm 56/15.
- Postanowienie Sądu Rejonowego w Inowrocławiu z dnia 28 września 2016 r., III Nsm 605/15.
- Postanowienie Sądu Rejonowego w Łowiczu z dnia 28 czerwca 2018 r., III Nsm 143/18.
- Projekt Kodeksu rodzinnego Rzecznika Praw Dziecka z lipca 2018 r., <http://bityl.pl/NL3V5>.
- Prymak T., Goworko-Składanek B., Instytucja nadzoru prewencyjnego w systemie zadań profilaktycznych kuratorów dla dorosłych, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 20, s. 45–58.
- Rogalska A., Realizacja kontaktów rodziców z małoletnimi dziećmi orzeczonych w wyroku rozwodowym – wybrane zagadnienia, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2019, z. 4 (36).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych, Dz.U. z 2003 r. Nr 112, poz. 1064 ze zm.
- Samek A., Kontakty osoby uprawnionej z małoletnim przy udziale kuratora sądowego – analiza zagadnienia z punktu widzenia praktyki realizującego orzeczenia, „Probacja” 2015, t. 3.
- Spotkanie edukacyjne Sekcji Praw Dziecka przy ORA w Warszawie pt. „Kontakty z dzieckiem – procedury prawne dotyczące ochrony praw dziecka z perspektywy sędziego i pełnomocnika”, 7.09.2021.
- Starzewski Ł., Udział kuratorów sądowych w spotkaniach rodzica z dzieckiem. RPO chce zmiany przepisów, IV.7021.28.2019, <http://bityl.pl/xIN48> (12.01.2022).
- Statystyka Ministerstwa Sprawiedliwości ze Sprawozdania MS-S40, <http://bityl.pl/e5Kej>.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.).

Zajączkowska-Burtowy J., Komentarz do art. 113 (2): Ograniczenie utrzymywania kontaktów z dzieckiem, (w:) M. Fras, M. Habdas (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2021.

Zajączkowska-Burtowy J., Kontakty z dzieckiem. Prawa i obowiązki, Warszawa 2020.